

MULK HUQUQINI TAN OLISHGA OID ISHLARNI KO'RISHDA QONUN HUJJATLARI QO'LLANILISHINING AYRIM MASALALARI.

O'zbekiston milliy universiteti

Ijtimoiy fanlar fakulteti yurisprudensiya

Yo'nalishi 4-bosqich talabalari

Turg'unboyev Javohir Xasanboy o'g'li

Turg'unova Shaxnoza Oybek qizi

Urinboyev Muxsinbek Ahmadjonzoda

Umaraliev Muhammadali Nurali o'g'li

Annotatsiya

Ushbu maqolada mulk huquqini tan olishga oid ishlar bo'yicha sud amaliyoti hamda qonun hujjatlarini qo'llashda yuzaga kelayotgan dolzarb muammolar tahlil qilinadi. Xususan, Mulk huquqini sud tartibida tan olish bilan bog'liq nizolarning o'ziga xos jihatlari, amaliy sud ishlari misolida yoritib beriladi. Maqolada O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi qarorlari asosida sud amaliyotining muhim yo'nalishlari ko'rib chiqilib, hujjatlarning yetishmasligi, noqonuniy qurilishlar, meros bilan bog'liq nizolar hamda qonun normalarining turlicha talqin qilinishi kabi muammolar tahlil etiladi. Shuningdek, mazkur muammolarni bartaraf etish yuzasidan ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: mulk huquqi, mulk huquqini tan olish, sud amaliyoti, fuqarolik protsessi, sud qarori, da'vo, hujjatlar yetishmasligi, noqonuniy qurilish, meros nizolari, huquqni qo'llash muammolari, Oliy sud amaliyoti

Kirish

Mulk huquqini tan olishga oid ishlar fuqarolik sud ish yurituvida eng ko'p uchraydigan va murakkab toifadagi nizolardan biri hisoblanadi. Ushbu toifadagi ishlar, odatda, mulk huquqining mavjudligini aniqlash, uni tasdiqlovchi hujjatlarning

yetishmasligi yoki nizoli holatlarda huquqni tiklash zarurati bilan bog‘liq holda yuzaga keladi. Shu bois Mulk huquqini sud tartibida tan olish masalasi amaliy jihatdan alohida dolzarblik kasb etadi.

Amaldagi qonunchilik, xususan O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi hamda fuqarolik protsessual normalari mazkur toifadagi ishlarni ko‘rishning huquqiy asoslarini belgilab beradi. Biroq sud amaliyoti tahlili shuni ko‘rsatadiki, qonun normalarini qo‘llashda ayrim muammolar va turlicha yondashuvlar mavjud bo‘lib, bu holat sud qarorlarining bir xilligi va barqarorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Ayniqsa, hujjatlarning yetishmasligi, noqonuniy qurilishlar, meros bilan bog‘liq nizolar hamda taraflar tomonidan dalillarning yetarli darajada taqdim etilmasligi sudlarda ishlarni ko‘rib chiqishda murakkabliklar keltirib chiqarmoqda. Shu bilan birga, ayrim hollarda sudlar tomonidan moddiy huquq normalarining noto‘g‘ri talqin etilishi yoki turlicha qo‘llanilishi ham uchrab turadi.

Mazkur maqolaning maqsadi — mulk huquqini tan olishga oid ishlar bo‘yicha sud amaliyotini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yuzasidan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat. Maqolada, shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi qarorlari asosida sud amaliyotining muhim jihatlari yoritib beriladi.

ASOSIY QISM

SUD AMALIYOTI: REAL MISOLLAR VA TAHLIL

Mulk huquqini tan olishga oid ishlarni ko‘rishda sud amaliyoti alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki aynan amaliyot orqali Mulk huquqiga oid normalarning qanday qo‘llanilayotgani, ularning samaradorligi hamda mavjud muammolar aniqlanadi. Sudlar tomonidan bunday ishlarni ko‘rib chiqishda har bir holatning aniq faktik jihatlari, taqdim etilgan dalillar va amaldagi qonunchilik normalari asos qilib olinadi.

Sud amaliyotida ko‘p uchraydigan holatlardan biri — mulk huquqini tasdiqlovchi hujjatlar yetarli bo‘lmagan taqdirda mulk huquqini tan olish bilan bog‘liq nizolardir. Masalan, fuqaro uzoq yillar davomida foydalanib kelayotgan uy-joyga nisbatan huquqni rasmiylashtira olmagan bo‘lib, sudga murojaat qiladi. Bunday holatda sud da‘vogarning ushbu mulkdan qonuniy asosda foydalanganligini, mulkning unga tegishli ekanligini tasdiqlovchi dalillarni (guvohlar ko‘rsatmalari, kommunal to‘lovlar, mahalla ma‘lumotnomalari va boshqalar) har tomonlama o‘rganadi. Agar ushbu dalillar yetarli deb topilsa, sud mulk huquqini tan olish to‘g‘risida qaror qabul qiladi.

Yana bir keng tarqalgan holat — meros bilan bog‘liq nizolar doirasida mulk huquqini tan olishdir. Amaliyotda shunday vaziyatlar uchraydiki, merosxo‘rlar o‘z vaqtida merosni rasmiylashtirmagan yoki tegishli hujjatlar mavjud bo‘lmaganligi sababli sudga murojaat qilishga majbur bo‘ladi. Bunday ishlarni ko‘rishda sudlar meros huquqining vujudga kelish asoslarini, qarindoshlik aloqalarini hamda meros ob‘ektining huquqiy maqomini aniqlaydi.

Shuningdek, noqonuniy qurilishlar bilan bog‘liq nizolar ham sud amaliyotida muhim o‘rin tutadi. Ayrim hollarda fuqaro yer uchastkasida tegishli ruxsatlarsiz bino quradi va keyinchalik ushbu mulkka nisbatan huquqni tan olishni so‘rab sudga murojaat qiladi. Bunday ishlarni ko‘rishda sudlar qurilishning qonuniyligi, yer uchastkasining ajratilganligi hamda boshqa shaxslarning huquqlari buzilmaganligini tekshiradi. Agar qurilish qonun talablariga zid bo‘lsa, sud da‘voni rad etishi mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi amaliyoti ham ushbu toifadagi ishlarni ko‘rishda muhim yo‘nalishlarni belgilab beradi. Oliy sud tomonidan berilgan tushuntirishlar va qarorlar sudlar uchun yo‘l-yo‘riq vazifasini bajaradi hamda qonun normalarining bir xil qo‘llanilishini ta‘minlashga xizmat qiladi¹.

Sud amaliyoti tahlili shuni ko‘rsatadiki, mulk huquqini tan olishga oid ishlarni ko‘rishda asosiy e‘tibor dalillarni to‘g‘ri baholashga qaratiladi. Shu bilan birga, sudlar

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenum qarorlari to‘plami. – T.: 2022.

tomonidan qonun normalarining to‘g‘ri talqin etilishi va qo‘llanilishi sud qarorlarining qonuniyligi va asoslanganligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

MULK HUQUQINI TAN Olishga oid ISHLARDA MUAMMOLAR

Mulk huquqini tan olishga oid ishlarni ko‘rishda sud amaliyoti tahlili ushbu toifadagi nizolarda bir qator tizimli muammolar mavjudligini ko‘rsatadi. Ushbu muammolar Mulk huquqini himoya qilish samaradorligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatib, sud qarorlarining barqarorligiga ham salbiy ta‘sir etmoqda.

Birinchi muammo — mulk huquqini tasdiqlovchi hujjatlarning yetishmasligi yoki to‘liq rasmiylashtirilmaganligidir. Amaliyotda ko‘plab fuqarolar turar joy yoki boshqa ko‘chmas mulkdan uzoq yillar davomida foydalanib kelayotgan bo‘lsa-da, uni belgilangan tartibda rasmiylashtirmagan bo‘ladi. Natijada, sudlar oldida mulk huquqining mavjudligini aniqlashda murakkab vaziyat yuzaga keladi. Bunday hollarda dalillar asosan bilvosita xarakterga ega bo‘lib, ularni baholashda sudlar turlicha yondashuvni qo‘llashi mumkin.

Ikkinchi dolzarb muammo — noqonuniy qurilishlar bilan bog‘liq nizolardir. Ayrim hollarda shaxslar yer uchastkasiga egalik huquqi rasmiylashtirilmasdan yoki tegishli ruxsatnomalarsiz qurilish ishlarini amalga oshiradi. Keyinchalik esa ushbu qurilishga nisbatan mulk huquqini tan olishni talab qiladi. Bu esa O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi normalarini qo‘llashda murakkabliklar tug‘diradi, chunki sud bir vaqtning o‘zida ham mulkdorning manfaatlarini, ham qonuniylik prinsipini hisobga olishi zarur².

Uchinchi muammo — meros bilan bog‘liq nizolardir. Amaliyotda merosni o‘z vaqtida rasmiylashtirmaslik, merosxo‘rlar o‘rtasidagi kelishmovchiliklar yoki hujjatlarning yo‘qligi sababli mulk huquqini tan olish masalasi sud orqali hal etiladi. Bunday ishlar ko‘pincha murakkab faktik holatlar bilan bog‘liq bo‘lib, suddan chuqur tahlil va aniqlikni talab etadi.

---

² O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. – T.: Adolat, 2023.

To'rtinchi muammo — sudlar tomonidan qonun normalarining turlicha talqin etilishi va qo'llanilishidir. Ayrim hollarda o'xshash vaziyatlar bo'yicha turli sudlar tomonidan qarama-qarshi qarorlar qabul qilinayotganini kuzatish mumkin. Bu esa yagona sud amaliyotining yetarli darajada shakllanmaganligini ko'rsatadi. Mazkur holat, ayniqsa, mulk huquqini tan olishga oid ishlar bo'yicha huquqiy aniqlikni ta'minlashga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, dalillarni baholash bilan bog'liq muammolar ham mavjud. Fuqarolik sud ish yurituvida dalillarni erkin baholash prinsipi amal qilsa-da, amaliyotda bu prinsip turlicha qo'llanilmoqda. Natijada ayrim hollarda yetarli asoslar bo'lgan taqdirda ham da'volar rad etilishi yoki aksincha, yetarli dalillar bo'lmagan holda qanoatlantirilishi kuzatiladi.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish uchun sud amaliyotini tizimlashtirish, O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi tomonidan beriladigan tushuntirishlarni kengaytirish hamda qonun normalarini qo'llashda yagona yondashuvni shakllantirish zarur.

MUAMMOLARNI BARTARAF ETISH BO'YICHA TAKLIF VA YECHIMLAR

Mulk huquqini tan olishga oid ishlarni ko'rishda yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish, eng avvalo, Mulk huquqini samarali himoya qilish tizimini takomillashtirishni talab etadi. Sud amaliyoti tahlili shuni ko'rsatadiki, mavjud kamchiliklarni bartaraf etish kompleks yondashuv asosida amalga oshirilishi zarur.

Birinchi, mulk huquqini tasdiqlovchi hujjatlarni rasmiylashtirish tizimini soddalashtirish va takomillashtirish lozim. Amaliyotda ko'plab nizolar aynan hujjatlarning yetishmasligi yoki noto'g'ri rasmiylashtirilganligi sababli yuzaga kelmoqda. Shu bois davlat organlari tomonidan ko'chmas mulkni ro'yxatdan o'tkazish jarayonlarini yanada shaffof va qulay qilish, fuqarolar uchun ortiqcha byurokratik to'siqlarni kamaytirish muhim ahamiyatga ega.

Ikkinchi, noqonuniy qurilishlar bilan bog'liq muammolarni hal etishda aniq huquqiy mexanizmlarni ishlab chiqish zarur. Xususan, ayrim hollarda ijtimoiy ahamiyatga

ega bo‘lgan yoki uzoq yillardan beri foydalanib kelinayotgan obyektlarga nisbatan alohida yondashuvni belgilash maqsadga muvofiqdir. Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi normalarini qo‘llashda qonuniylik prinsipiga qat’iy rioya etilishi ta’minlanishi lozim³.

Uchinchidan, meros bilan bog‘liq nizolarni kamaytirish maqsadida fuqarolarning huquqiy savodxonligini oshirish zarur. Aholi o‘rtasida meros huquqini rasmiylashtirish tartibi bo‘yicha tushuntirish ishlarini kengaytirish, notarial xizmatlar faoliyatini yanada rivojlantirish ushbu yo‘nalishda ijobiy natija berishi mumkin.

To‘rtinchidan, sudlar tomonidan qonun normalarini bir xil qo‘llashni ta’minlash muhim vazifalardan biridir. Bu borada O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi tomonidan sud amaliyotiga oid umumlashtirishlar va tushuntirishlar berishni yanada kengaytirish zarur. Yagona sud amaliyotining shakllanishi fuqarolarning sudga bo‘lgan ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Beshinchidan, sudyalar va huquqni qo‘llovchi organlar xodimlarining malakasini oshirish alohida ahamiyat kasb etadi. Mulk huquqiga oid nizolar murakkabligi sababli, ushbu sohada chuqur bilim va amaliy tajriba talab etiladi. Shu bois muntazam ravishda o‘quv-seminarlar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, sudlarda dalillarni baholash amaliyotini yanada takomillashtirish lozim. Dalillarni har tomonlama, to‘liq va xolisona baholash sud qarorlarining qonuniyligi va asoslanganligini ta’minlaydi. Bu esa, o‘z navbatida, fuqarolarning huquqlarini samarali himoya qilishga xizmat qiladi.

XULOSA

Mazkur maqolada mulk huquqini tan olishga oid ishlar bo‘yicha sud amaliyoti hamda qonun hujjatlarini qo‘llashdagi dolzarb muammolar kompleks tarzda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Mulk huquqini sud tartibida himoya qilish fuqarolik

---

³ O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. – T.: Adolat, 2023.

huquqining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u fuqarolarning mulkiy manfaatlarini ta‘minlashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Sud amaliyoti tahlili asosida aniqlanishicha, mazkur toifadagi ishlarni ko‘rishda hujjatlarning yetishmasligi, noqonuniy qurilishlar, meros bilan bog‘liq nizolar hamda dalillarni baholashdagi kamchiliklar eng ko‘p uchraydigan muammolar sirasiga kiradi. Shuningdek, ayrim hollarda sudlar tomonidan moddiy huquq normalarining turlicha talqin etilishi sud qarorlarining barqarorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatmoqda.

Tadqiqot davomida O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi amaliyoti muhim ahamiyat kasb etishi, sudlar faoliyatida yagona yondashuvni shakllantirish zarurligi asoslab berildi. Shu bilan birga, mulk huquqini tan olishga oid ishlarni ko‘rishda qonun hujjatlarini to‘g‘ri qo‘llash, dalillarni har tomonlama baholash hamda da‘vo turlarini to‘g‘ri aniqlash muhim omil ekanligi ta‘kidlandi.

Xulosa qilib aytganda, mazkur sohada mavjud muammolarni bartaraf etish qonunchilikni takomillashtirish, sud amaliyotini tizimlashtirish hamda huquqni qo‘llash jarayonida aniqlik va izchillikni ta‘minlash orqali amalga oshirilishi mumkin. Bu esa fuqarolarning huquq va qonuniy manfaatlarini yanada samarali himoya qilishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2023.
2. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. – T.: Adolat, 2023.
3. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik protsessual kodeksi. – T.: Adolat, 2023.
4. O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenum qarorlari to‘plami. – T.: 2022.
5. Rahmonqulov H.R. Fuqarolik huquqi. 1-qism. – T.: TDYU nashriyoti, 2020.
6. Jo‘rayev O.J. Mulk huquqi va uni himoya qilish. – T.: Adolat, 2019.
7. Tojiboyev B.X. Fuqarolik huquqida mulk masalalari. – T.: Yangi asr avlodi, 2021.